

BUITEN GEWOON WILLEMSOORD

**Hoe heeft de kolonie
ons landschap bepaald?**

**Houtsingels zorgen
voor rechte lijnen**

**ONS LANDSCHAP HEEFT
EEN UNIEKE DIVERSITEIT**

Inhoud

Landschappen - 4

Natuurlijk landschap

- Willemsoord: dorp met een eigen gezicht in een glooiend landschap - 4
- Bedekt onder hoogveen - 5
- Pingo ruïnes: bijzondere overblijfselen uit de ijstijd - 6
- Interview Hans Schiere - 7

Middeleeuws landschap

- Het landschap van bos en moeras wordt cultuurlandschap - 8
- Gezamenlijk gebruik van de heide - 10
- Houtwallen en singels: van onschatbare waarde voor ons landschap - 11

Recent landschap

- Het harde leven in de kolonie - 12
- Rechte lijnen en strak in het gelid - 14
- Daar komt de koning - 15
- Iedereen kan groen doen - 16

Iedereen kan groen doen - 18

Opbouw landschap - 20

De kolonie

- Hoe heeft de kolonie ons landschap bepaald? - 20
- Hoe zagen de kolonie-erven er vroeger uit? - 22
- Interview Corrie Klarenberg - 23
- Houtsingels zorgen voor rechte lijnen - 24

Ontgonnen heidegronden

- Ontginning van woeste gronden - 26
- Een rijk landschap met hoge natuurwaarden - 27

Oude kampenlandschap op de stuwwal

- Hoe heeft het oude landschap zich in de loop der tijd ontwikkeld? - 28
- Houtwallen en singels: een windscherm voor het vee - 29

Toekomst Willemsoord

- Boeren met natuur - 30
- Fier op onze achtertuin - 31
- Interview Willem-Jan Hoeffnagel - 32
- Het landschap van Willemsoord in de toekomst - 33

Voorwoord

Afgelopen maanden heeft Dorpsbelang Willemsoord samen met een enthousiaste groep vrijwilligers, Landschap Overijssel, provincie Overijssel en de gemeente Steenwijkerland nagedacht over de toekomst van het landschap in en rondom Willemsoord. Centraal stond de vraag hoe we het landschap in de toekomst mooi kunnen houden. Een van de conclusies is dat betrokken en enthousiaste inwoners hiervoor onmisbaar zijn. In Willemsoord gebeurt heel veel. Zo werkt Dorpsbelang Willemsoord samen met de inwoners continue aan de leefbaarheid in het dorp, waar het landschap rond Willemsoord een belangrijk onderdeel van uitmaakt. Hierbij staat duurzaamheid hoog op de agenda.

In dit magazine kun je het verhaal lezen over het ontstaan van het landschap in en rondom Willemsoord. Het is een prachtig verhaal over een landschap dat lang geleden in de ijstijd is ontstaan en in de perioden daarna door mensenhanden verder is gevormd. We mogen concluderen dat Willemsoord een prachtige geschiedenis kent en een uniek landschap heeft. Laten we er samen voor zorgen dat ook volgende generaties kunnen genieten van dit bijzondere landschap.

Marcel Scheringa

Wethouder Steenwijkerland

Omslagfoto: Bomensingel langs de Paasloregeel
Foto | Hermien Ramaker

COLOFON

Buitengewoon Willemsoord is een eenmalige uitgave en is gratis verspreid onder de inwoners van Willemsoord, de Pol, Marijenkampen en omgeving. Dit magazine is mogelijk gemaakt in het project Pilot Langjarig beheer van de Provincie Overijssel. Aan dit project en magazine hebben meegewerkt: Werkgroep Landschapsbeheer Willemsoord, Stichting Duurzaam Willemsoord, Dorpsbelang Willemsoord, Gemeente Steenwijkerland en Landschap Overijssel.

Uitgave:

Redactie Geert Schoemakers | Randy Leeper
Teksten Corina de Feijter Tekst & Redactie
Vormgeving Teresa Jonkman grafische vormgeving
Fotografie Geert Schoemakers, tenzij anders vermeld
Druk Bijzonderdruk

Zicht op de Ronde Blesse
Foto | Bernard Falkena

4

Buitengewoon Willemsoord | november 2019

LANDSCHAPPEN

NATUURLIJK LANDSCHAP
MIDDELEEUWS LANDSCHAP
RECENT LANDSCHAP

1 Natuurlijk landschap

Willemsoord: dorp met een eigen gezicht in een glooiend landschap

Ons dorp is een relatief jong dorp met een
daarbijbehorend jong landschap. Rondom
Willemsoord is het landschap een stuk ouder.
Vooral het glooiende landschap valt op.
Dat komt omdat we op een stuwwal liggen.

Willemsoord is op het eerste gezicht een 'gewoon' dorp, maar wel een met een bijzondere ontstaansgeschiedenis. Een historie waarvan we de sporen terugzien in het ons omringende landschap. Ons dorp is één van de zeven Koloniën van Welddadigheid, die zo'n tweehonderd jaar geleden zijn opgericht door generaal Johan van den Bosch (1780-1844). Deze sociaal bewogen militair, bestuurder, econoom en staatsman wilde de arme bevolking in ons land 'verheffen' en een nieuwe toekomst geven. Ze bewerkten de woeste grond en mochten in een koloniehuisje wonen. Ze kregen een eigen stukje grond in gebruik en de kinderen gingen in de kolonie naar school. Natuurlijk is er veel veranderd, maar sommige overblijfselen uit de kolonietijd, vooral de kleinschalige structuur en bepaalde landschapselementen, kunnen we nog steeds herkennen: huizen die op gelijke afstand van elkaar staan, kaarsrechte lanen, vierkante landerijen en verder landschapselementen als lanen en singels.

Gevarieerd landschap

Het landschap van Willemsoord bestaat pas tweehonderd jaar en dat is voor een landschap niet lang. Het is een afwisselend landschap, met grasland, bouwland, bos, water en heide. En met hier en daar nog een houtwal of een singel. Al deze elementen geven ons dorp een eigen gezicht en structuur.

Keileem

Onder Willemsoord en omgeving is het landschap een stuk ouder. Tijdens de voorlaatste ijstijd was noordelijk Nederland meerdere keren bedekt onder een dikke laag landijs, te vergelijken met een enorme gletsjer. Het landijs verpulverde alles waar het overheen kwam in en onder het ijspakket. Grote keien, stenen, grind en zand werden vernalen tot een pakket dat we keileem noemen. Dit keileem vormt een dichte laag in de bodem waar maar moeilijk water doorheen komt. Je hebt het vast weleens gemerkt in je tuin als je iets wilt planten. In Willemsoord ligt het keileem op sommige plekken slechts vijftig centimeter onder het maaiveld.

Op een stuwwal

Tijdens de ijstijden zijn deze pakketten keileem door het ijs opgedrukt tot wallen. Zo is Willemsoord op een stuwwal komen te liggen. Rondom Steenwijk ligt een heel complex van stuwwallen, heuvels die goed te zien zijn als je op de A32 van Meppel naar Wolvega rijdt. Ten oosten van Steenwijk ligt de Havelterberg en ten noorden de Woldberg, de hoogste (26 meter). Willemsoord ligt op de rand van de noordelijke stuwwal. Dankzij de wallen die elkaar opvolgen is er sprake van een glooiend landschap.

Een 'gewoon' dorp maar
wel met een bijzondere
ontstaansgeschiedenis

Natuurgebied Clara Bog in Ierland.
Hoogveen en de stuwwal.
De noordelijke rand van Willemsoord
heeft er mogelijk ook zo uit gezien.
Bron | Clarabog nature reserve.

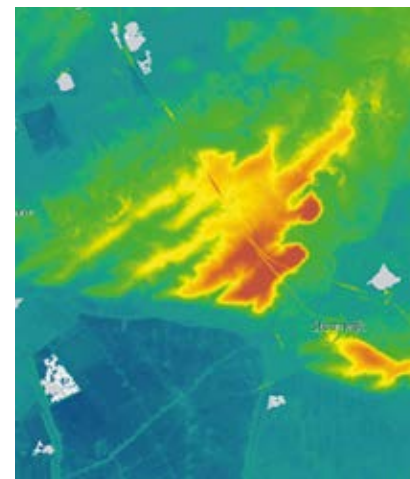
Bedekt onder hoogveen

Na de laatste ijstijd, toen het klimaat warmer werd, is een groot deel van Nederland onder het veen bedekt geraakt. Hoe ging dat? Door het warmere klimaat smolt het landijs en steeg de zeespiegel snel. Op de plekken waar het zeewater en smeltwater van de hogere delen in Europa elkaar tegenkwamen, ontstonden grote binnenmeren. Gebieden werden natter en dat gebeurde ook rond Steenwijk aan de randen van de stuwwal. Daar ontstond eerst veenvorming onder water, maar geleidelijk groeide dit veenpakket zo hoog dat het ook boven de waterstand uitkwam: het hoogveen.

Het hoogveen kreeg de kans
om heel groot te worden

Veenmos

Dit hoogveen was afhankelijk van regenwater. Dit komt door het plantje veenmos dat het hoogveen vormt. Veenmos sterft onderaan af, maar groeit aan de bovenkant verder. Deze plant heeft weinig voedsel nodig en heeft aan voedselarm regenwater voldoende. Zo groeiden de lage delen en natte delen van beekdalen dicht tot een hoogveengebied. Het kreeg de kans om enorm groot te worden, met veenkoepels met een doorsnede van wel tien kilometer! Willemsoord lag vroeger aan de rand van zo'n gebied met hoogveen.

Hoogtekaart

blauw: 1 tot 2 meter
groen: 2 tot 6 meter
geel: 6 tot 12 meter
rood: 12 tot 26 meter

Hoogtekaart van de stuwwal
boven Steenwijk
Bron | AHN

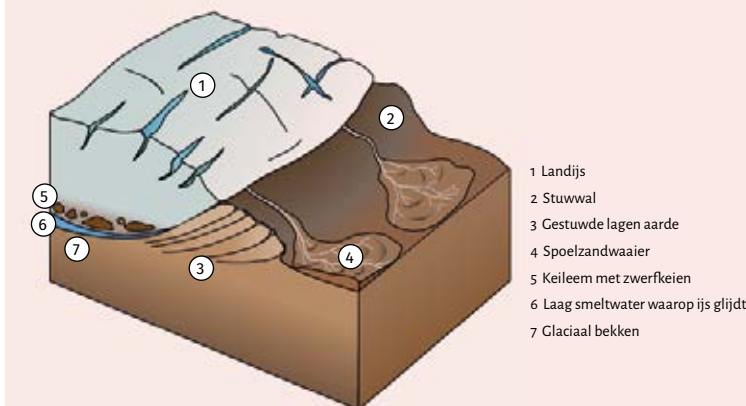
5

Buitengewoon Willemsoord | november 2019

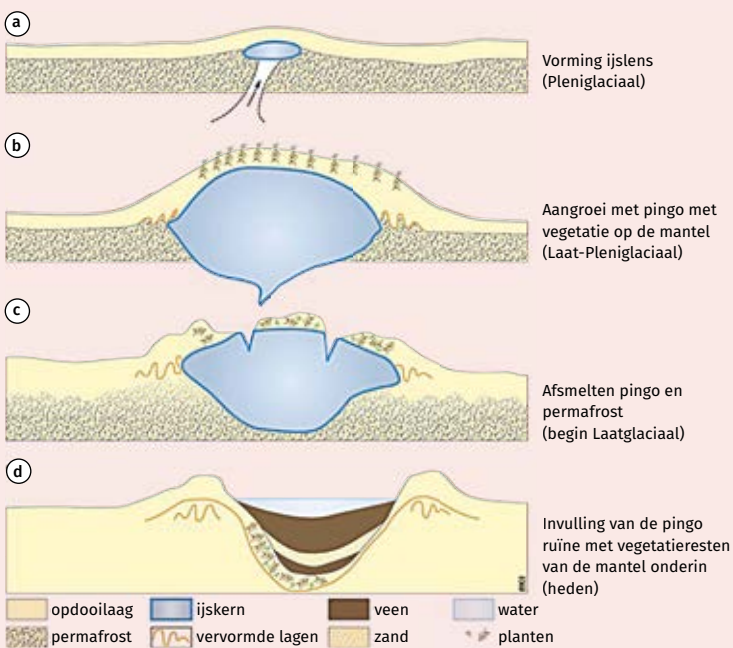

Hoogteverschil van de glooiende stuwwal rond Willemsoord

Vorming van een stuwwal en glaciaal bekken door landijs
Bron | Naturalis

Pingo ruïne het Koningsveentje nabij de Pol

Ontstaan van een Pingo en Pingo ruïne
Bron | Wim Hoek, Landschapsbeheer Drenthe

Pingo ruïnes: bijzondere overblijfselen uit de ijstijd

In De Pol maar ook op andere plekken rond Willemsoord vinden we een bijzonder meertje uit de ijstijd: de pingo ruïne, een overblijfsel van een pingo. Die is ontstaan doordat een ondergrondse hoeveelheid ijs onder de grond (permafrost) de bodem opdrukte.

Vanaf de weg kun je de plas rond De Pol, met de naam Koningsveentje, goed zien. Het is niet zomaar een plas, maar een van de oudste landschappelijke elementen die we in ons land hebben, namelijk een pingoruïne. Het woord zegt het al, het is een restant van een pingo, een ijslens. Dat is een bepaalde hoeveelheid ijs gevormd door bevroren grondwater (permafrost). Het woord pingo is een Inuit (Eskimo) woord, en het betekent ‘heuvel die groeit’. In de Pol en rond Willemsoord zijn meerdere pingo ruïnes te vinden.

Overblijfsel uit ijstijd

Een pingo ruïne, dit overblijfsel uit de ijstijd, is ontstaan door een natuurlijk proces. De grond was tot wel twintig meter diep bevroren. Het grondwater onder deze permanent bevroren grond stond erg onder druk. Wanneer de bodem scheurde, welde het grondwater dan ook omhoog in de bevroren bodem waar het ook bevroor. Hierdoor ontstond een ondergrondse ijslens die maar bleef groeien door de aanvoer van grondwater. De grond boven de ijslens werd omhoog gedrukt tot een grote bolvormige heuvel: de pingo.

Pingo is een
Inuit-woord en betekent
heuvel die groeit

Krater met smeltwater

Door de groei van de heuvel scheurde de grond bovenop het ijs en kon er zonlicht op de ijslens schijnen waardoor deze ging smelten. De grondlaag gleed van het ijs af die daardoor als wal aan de rand van het ijs terechtkwam. Het ijs smolt verder waardoor de ringvormige krater zich vulde met smeltwater en er een meertje ontstond. Deze meertjes groeiden vol met veen. Pas toen mensen het veen gingen ontginnen, ontdekten zij de meertjes en werden de ruïnes weer zichtbaar.

Natuurlijke schatkamer

Nu je dit weet kijk je voortaan met andere ogen naar het Koningsveentje. Een mooi natuurlijk plekje, gevuld met veen. We kunnen het beschouwen als een natuurlijke schatkamer, een archief waarin is opgeslagen hoe oud de pingo ruïne is en wat er in de directe omgeving in de loop der tijd is gebeurd.

INTERVIEW

‘Het landschap herinnert
me aan schilderijen van
Vincent van Gogh’

Hans Schiere in zijn moestuin aan de Steenwijkerweg
Bron | Willem-Jan Hoeffnagel

HANS SCHIERE

‘Ons landschap heeft een unieke diversiteit’

Sinds een paar jaar woont Hans met zijn vrouw Rinske aan de Steenwijkerweg. Daarvoor woonden ze in Wageningen, waar ze een pension runden. Het huis werd te groot en ze wilden dicht bij hun kinderen en familie wonen. Zo kwamen ze in Willemsoord terecht. Hans staat in hun moestuin aardappels te rooien als ik arriveer. Enthousiast laat hij de verschillende rassen zien. Hij wijst op de boekweit, en later op de dahlia's en de asters die hij kweekt. In de kas proeven we de blauwe druiven, er zijn tomaten en kousenband. “Allemaal diversiteit op ons eigen erf. Met volgend jaar ook oudere planten, als spurrie en koolraap, en planten die bij de toekomst, deze grond en het veranderende klimaat horen, als sorghum en suikermais.”

IJstijd

Hans studeerde veeteelt aan de Wageningen Universiteit. “Het is bijzonder dat we hier in het landschap onder meer nog zoveel diversiteit zien als gevolg van wat zich in de

ijstijd heeft afgespeeld. Stel je eens voor, een dikke ijslaag van wel drie à vier kilometer kwam toen vanuit Noorwegen deze kant op, tot aan Steenwijk en Havelte. Stenen rolden niet mee maar werden helemaal fijn gemalen. Duizenden jaren later schoof er nog een ijslaag overheen. Dat is het keileem, dat onder heel Willemsoord zit. Kijk je goed dan zie je op diverse plekken glooiingen, in onze eigen tuin maar ook in het landschap. Dat zijn erosiegeulen, oftewel uitgesleten beekdalen, die men hier lokaal een ‘reune’ schijnt te noemen, dat is afwatering. Fascinerend, ik word er nederig van als ik me realiseer hoe dit landschap tot stand is gekomen.”

Schilderij van Van Gogh

Vooraf de variatie van ons landschap spreekt Hans aan. “We zien akkerbouw, vooral met aardappels, melkveeteelt, weinig kippen- en varkensstallen, afgewisseld met bos, grote vlakten van ooit ontgonnen heidevelden, open graslanden, houtwallen en singels. Dat vind

ik uniek. Het herinnert me aan schilderijen van Vincent van Gogh. Het is kleinschalig en grootschalig, open en dicht naast elkaar.”

Sociale landschap

Hans benadrukt de diversiteit en openheid van Willemsoord en de inwoners. “Er wonen hier ook mensen die van elders komen en er zijn veel ondernemers. We hebben het Kloniehuus, De Steen, een school en kerk, een verenigingsleven, allemaal zaken die ons dorpsbeeld bepalen. Ik noem dat het sociale landschap. Sommige koloniehuisjes zijn prachtig opgeknapt, echt pareltjes, en niet alleen in hun oorspronkelijke staat. We hebben diverse typen boerderijen en ook de erven van burgers kunnen bijdragen aan de diversiteit van het landschap. Het is de kunst om ons landschap verantwoord door te geven, met het oog op de toekomst zonder alle kenmerken ervan weg te gooien.”

LANDSCHAPPEN

NATUURLIJK LANDSCHAP
MIDDELEEUWS LANDSCHAP
RECENT LANDSCHAP

2 Middeleeuws landschap

Het landschap van bos en moeras ontwikkelt zich
steeds verder naar een landschap van akkers en
houtwallen en heide

Het landschap van bos en moeras wordt cultuurlandschap

Tijdens de middeleeuwen groeit de bevolking
snel. De mensen hebben grond nodig om
voedsel te verbouwen. Ze kappen bossen,
graven hoogveen af en laten schapen grazen.
Zo ontstaat het kleinschalige cultuurlandschap.

Groei bevolking

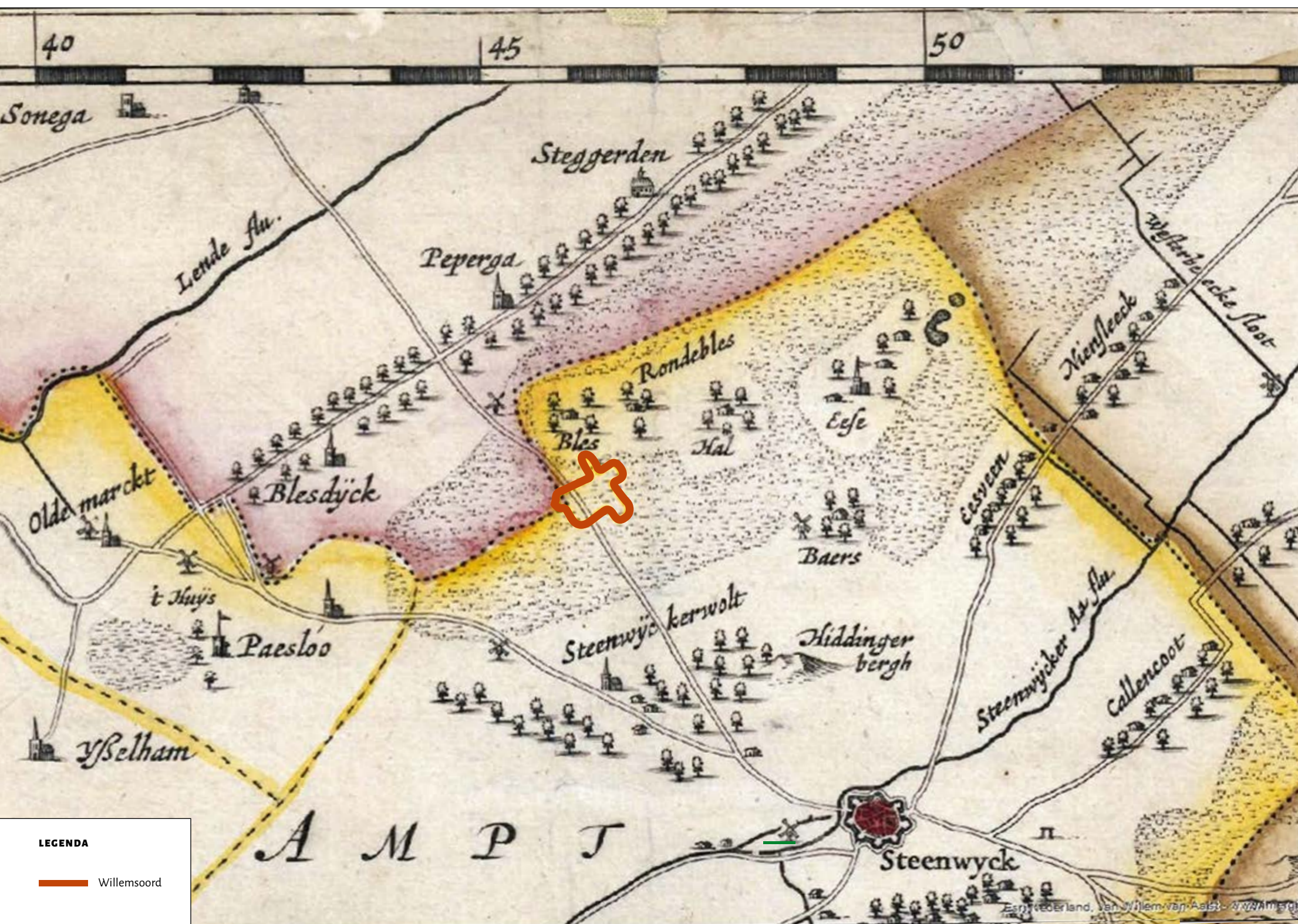
Maar de bevolking groeit door en daarom is er meer ruimte en grond
nodig om voedsel te verbouwen. Dit proces is vooral in de middeleeuwen
snel gegaan. Op historische kaarten zijn de open veengebieden en dich-
te bossen al niet meer te zien. De mens zet de omgeving naar zijn eigen
hand. Het landschap van bos en moeras ontwikkelt zich steeds verder
naar een landschap van akkers, houtwallen en heide.

Turf verkopen

Steeds nemen de bewoners nieuwe gronden in gebruik. Bossen worden
gekapte voor het hout en om akkers te maken. Vanaf 1100 beginnen
mensen het hoogveen aan de randen te ontginnen en te ontwateren.
Daardoor verdroogt het veen en kan het worden afgegraven. De mensen
gebruiken en verkopen het droge veen, turf, als brandstof. Dat doen ze
op steeds grotere schaal.
Op de hogere, voedselarme zandgronden laten mensen hun schapen
weiden. Zo ontstaat er langzamerhand heide.

Zeldzame dieren en planten

In dit oude landschap komen ook veel dier- en plantensoorten voor die
tegenwoordig zeldzamer zijn. De das, geelgors, ringslang en veel bijen-
soorten maken gebruik van dit kleinschalige cultuurlandschap.

Historische kaart van
Ten Have uit 1648 met
hierop aangegeven de
ligging van het huidige
Willemsoord. De gestip-
pelde delen waren in
het verleden de woeste
gronden (veen en heide)

10

Buitengewoon Willemsoord | november 2019

LANDSCHAPPEN

NATUURLIJK LANDSCHAP

MIDDELEEUWS LANDSCHAP

PRESENT LANDSCHAP

Gezamenlijk gebruik van de heide

Schaapskudde op de heide - Foto | Loekie van Tweel

Boeren hebben in de middeleeuwen samen grond in bezit. Grond die ze hard nodig hebben voor het hout en om voedsel te verbouwen. Door de heidevelden leggen ze paden aan. Een pad ligt er nog steeds: de Steenwijkerweg.

Op de plek waar Willemsoord nu ligt is in de middeleeuwen voornamelijk heide te zien. Hoe is dat ontstaan? De vele zelfstandige boeren hebben ook grond in gezamenlijk bezit. Ze laten er schapen grazen of gebruiken het hout. Ze halen er plaggen vandaan voor hun potstallen. Door de bevolkingsgroei is er veel hout nodig. Zoveel dat er rond 1600 in Nederland nog maar weinig bossen zijn. Zo krijgt heide de kans om te groeien op de droge gronden. De schapen eten het gras tussen de opkomende heide op. Deze heidegronden worden ook wel woeste gronden genoemd.

Essen

's Nachts gaan de schapen naar de potstal. De mest stapelt zich in de stal op en de boeren verspreiden één of twee keer per jaar de mest op de akker dicht bij de boerderij. Zonder de schapenmest is de akkerbouw in die tijd bijna onmogelijk, omdat er te weinig voedingsstoffen in de bodem zitten. Deze akkerpercelen worden daardoor steeds hoger, ze worden ook wel essen of kampen genoemd.

Paden

Inwoners van dorpen als Steenwijkerwold, Molenhoek en Basse gebruiken de heide op deze manier als gemeenschappelijke grond. Vaak worden in die tijd deze gemeenschappelijke gronden per dorp in een marke beheerd.

Door het heideveld liggen verschillende paden. Opvallend is dat deze paden veelal in noord-zuidelijke richting lopen. Dat geeft aan dat elke boer en buurtschap een deel van de grond in gemeenschappelijk gebruik heeft. Een van de vele paden loopt door tot in de richting van Volvega. Dit is de doorgaande weg waar later Willemsoord is gesticht, de huidige Steenwijkerweg. Zo zorgen de mensen ervoor dat ze handel kunnen drijven.

Dan doet de kunstmest zijn intrede en is de schapenmest niet meer nodig. De woeste gronden worden niet meer gebruikt en kunnen worden ontgonnen.

De inwoners gebruiken de heide als gemeenschappelijke grond

Houtwallen en singels: van onschatbare waarde voor ons

Houtwallen op de stuwwal rond Baars

Houtwallen en singels zijn karakteristiek voor ons landschap en hebben diverse functies. Vogels, muizen en diverse soorten amfibieën vertoeven er graag om te nestelen of dekking te zoeken.

We noemen ze ook wel landschapselementen: de houtwallen, singels, lanen, struwelen, sloten, kleine bosjes, poelen, knotwilgen en meidoornhagen die we van oudsher in het landschap in en rond Willemsoord zien. Ze hebben een belangrijke culturele en historische waarde. Ze geven structuur aan het landschap en dragen bij aan de karakteristieke kenmerken van ons landschap. Ze zorgen ook voor afwisseling in het landschap. Voor vogels, planten en (zoog)dieren zijn deze elementen van belang.

Verbindingsweg

Reptielen en amfibieën, zoals kamsalamander, knoflookpad en ringslang, voelen zich er ook door aangetrokken, zeker als de landschapselementen met elkaar in verbinding staan. Want dat is nog een andere belangrijke taak: ze vormen een verbindingsweg. Dieren gebruiken ze voor hun dagelijkse voedseltrek en maken er dankbaar gebruik van als ze een nieuw leefgebied zoeken.

Lijnen trekken

De eerste boeren beginnen er al lang geleden mee, het trekken van lijnen door het landschap. Het resultaat: duizenden kilometers houtwallen, houtsingels, heggen, bomenrijen en andere stroken met beplanting. Vroeger waren dit allemaal belangrijke onderdelen van de agrarische bedrijfsvoering, bedoeld als afscheiding en om te voorkomen dat het vee en het wild de akkers opgingen. De bomen en struiken leveren hout. Hout voor gereedschap, het stoken van de kachel, de oven en natuurlijk voor de bouw van huizen en stallen. Het boerenbedrijf is inmiddels veranderd en daar passen de houtwallen en singels niet meer bij. Ze zijn gerooid of verdwenen doordat ze niet meer zijn onderhouden. Dat is jammer, want ze dragen bij aan de schoonheid en identiteit van ons landschap.

Houtwal

Houtsingel

Verschil tussen houtwal en houtsingel

Een houtwal en een singel worden vaak met elkaar verward. Ze verschillen wel degelijk, ook in ouderdom. Een houtwal is een aarden wal van ongeveer tachtig centimeter tot een meter hoog met hierop begroeiing van bomen, struiken en kruiden. Langs de houtwal lag vaak een verdiepte greppel, want de grond moest natuurlijk ergens vandaan komen. Vanaf het moment dat de mensen op een vaste plek gaan wonen en het land gaan bewerken, gebruiken ze houtwallen. Totdat het prikkeldraad zijn intrede doet.

Houtsingels zijn jonger

Een houtsingel heeft deze wal niet en is vaak wat breder. Er kan een greppel of sloot naast liggen. Vaak zijn houtsingels jonger en liggen ze in gebieden die later zijn ontgonnen, of in veengebieden waar het erg nat is.

Houtwallen en singels hebben als overeenkomst dat beiden van oorsprong een dichte struikenlaag hebben en niet alleen uit bomen bestaan.

De eerste boeren beginnen er al vroeg mee: het trekken van lijnen door het landschap

12

Buitengewoon Willemsoord | november 2019

LANDSCHAPPEN

NATUURLIJK LANDSCHAP
MIDDELEEUWS LANDSCHAP
RECENT LANDSCHAP

3 Recent landschap

Het harde leven in de kolonie

Willemsoord heeft een unieke historie als voormalige kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid. Daar is al veel over geschreven en verteld. Het mooie is dat ons landschap nog een groot aantal sporen draagt van onze geschiedenis.

Wie kent het verhaal niet? Generaal Johannes van den Bosch richt in 1818 de Maatschappij Van Weldadigheid op, om korte metten te maken met de armoede in ons land. Hij gelooft in de maakbaarheid van de mens en het landschap. Hij wil arme mensen uit de stad, bedelaars, prostituées, en wezen door huisvesting, werk, scholing en zorg een beter leven bieden, zodat ze weer als een goede burger terug naar de stad kunnen keren en een bijdrage aan de samenleving kunnen leveren.

Deze maatschappij koopt grote, onontgonnen stukken land op. In een aantal jaren worden zeven Koloniën van Weldadigheid opgezet: vijf in het noorden en twee in het zuiden, in wat nu de Belgische Kempen zijn. Willemsoord is een van deze koloniën, Kolonie III, gesticht in 1820.

Van stad naar de kolonie

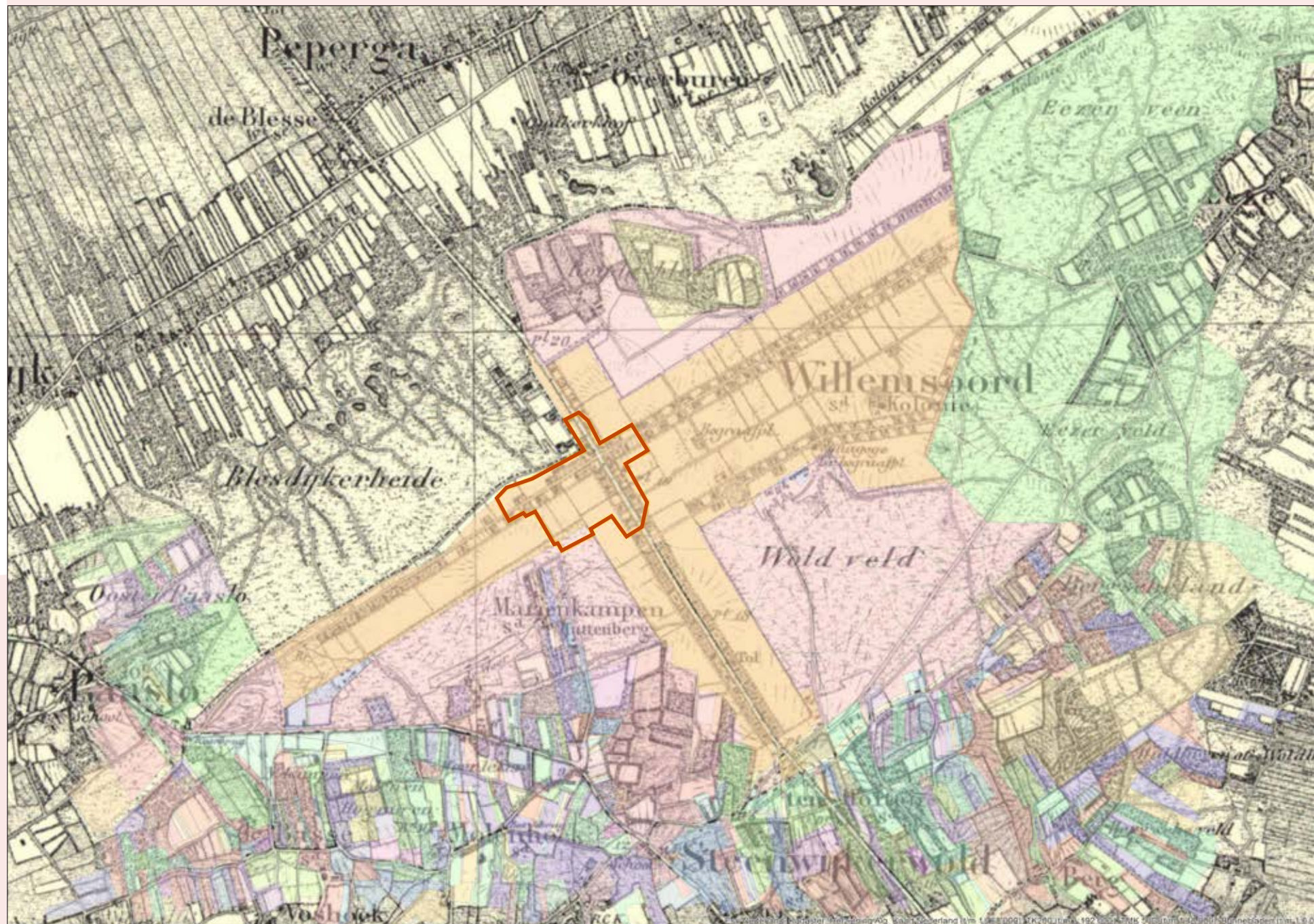
Al snel arriveren de eerste arme gezinnen in de koloniën, eerst in een proefkolonie, later in definitieve koloniën. De 'uitverkorenen' komen uit alle delen van het land om mee te doen met dit sociale experiment. Ze wonen in kleine boerderijtjes en krijgen een klein stukje grond. Het betekent voor hen een forse ingreep in hun leven. Ze worden vanuit de stad 'overgeplant' op het platteland. Om de mensen op te voeden en te vrijwaren van kwalijke invloeden zet de maatschappij eigen scholen op, zoals een land- en tuinbouwschool. Er komen ook strafkolonies (in Veenhuizen bijvoorbeeld), waar kolonisten die zich misdragen naartoe gestuurd worden.

13

Buitengewoon Willemsoord | november 2019

Verdeling van gronden na oprichting van de kolonie op de historische kaart van 1860. Elke kleur stelt een eigenaar voor.

Hard werken in de kolonie

Hoe is het leven in de kolonie? Er moest hard gewerkt worden op het land, in de gaarkeuken, mandenmakerij, juteweaverij, touwslagerij en spinnerij. Voor vlijtig en goed gedrag kunnen de kolonisten een medaille krijgen, waaraan een bepaald geldgedrag is verbonden. Het koloniegeld kunnen de kolonisten alleen in de koloniewinkel besteden.

Maar is het een vrij leven? Niet echt. De kolonisten zijn niet meer gewend om te werken en hebben vaak een alcoholprobleem. De voormalige werkelozen moeten daarom in het gareel worden

gehouden met een strenge discipline en strikte dagindeling. Arbeidstherapie dus. Verplichte bezoeken aan de kerk maken ook onderdeel uit van het plan. Ga je niet, dan wordt een bedrag ingehouden op je maandloon. Alcohol is uit den boze. Elke kolonist heeft een schuld bij de maatschappij die afgelost moet worden en er gelden strenge regels. Als je je daar niet aan houdt, kun je naar een strafkolonie worden gestuurd of moet je weg uit de kolonie.

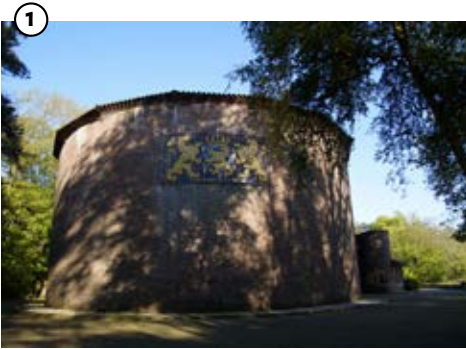
Er ontstaan zogeheten desperado koloniën, onder meer in Marijenkampen. Deze kolonisten vestigen zich vaak in zeer armoedige hutten in de

veengebieden en heidevelden rondom de koloniedorpen. Konden ze in één nacht tijd een plaggenhut bouwen, waarbij rook uit de schoorsteen kwam, dan mochten ze volgens gewoonterecht daar blijven wonen. Ze verdienden vooral de kost met het vlechten van manden van biez en wilg. Het initiatief van Van den Bosch krijgt ook kritiek te verduren. Uiteindelijk moet hij zijn experiment beëindigen vanwege geldgebrek. De eigendommen van Kolonie III worden formeel in 1960 verkocht.

LANDSCHAPPEN

NATUURLIJK LANDSCHAP
MIDDELEEUWS LANDSCHAP
RECENT LANDSCHAP

De rechtlijnige
structuur is
kenmerkend voor
de kolonie

Rechte lijnen en strak in het gelid

Kenmerkend voor de kolonie zijn de rechtlijnige structuren. Dat zien we nu nog terug in het landschap: lange lanen met hieraan een lint van kleine woningen.

In Willemsoord kruisen twee lanen elkaar. Op de kruising staan de bepalende gebouwen niet in het vaste stramien, maar onder een hoek van 45 graden ten opzichte van de lanen.

- 1 Kunstbunker nabij Paasloo
Foto | Margreet Verbeek
- 2 Rechtgetrokken watergang
- 3 Solitaire boom, restant van een singel
- 4 Rechte sloot richting de Ronde Blesse
Foto | Hermien Ramaker
- 5 Koloniewoning
- 6 Beeld kolonisten in Willemsoord

Grote koloniehoeven

Aan de lanen liggen de kolonie-erven met de koloniehuisjes. Elk erf is hetzelfde van opzet en ze liggen honderd meter van elkaar af. Op het erf is ruimte voor een kleine weide, akker en een moestuin voor de kolonist. In de woning loopt een koe, varken of schaap. Met hun mest proberen de kolonisten de schrale grond te verbeteren. Dat lukt niet goed en de opbrengst van de akkers is laag. In 1864 worden drie koloniehoeven opgericht en gronden samengevoegd, zodat de kolonisten efficiënter kunnen werken. Deze hoeven staan er nog steeds.

Als de koning komt, schildert de kolonist zijn huisje slechts aan twee zijden: de voorkant en één zijkant

Het centrale plein van Willemsoord

Daar komt de koning

Willemsoord is vernoemd naar koning Willem II, de vroegere kroonprins van Oranje. Hij heeft de eerste school en de aangrenzende onderwijzerswoning in Willemsoord betaald. De school ging open op 11 september 1820. Het verhaal gaat dat hij de kolonie een keer heeft bezocht. Misschien om zijn twee onwettige kinderen, Willem en Marianne, voortgekomen uit een romance van de toen nog jonge kroonprins met een freule, in het geheim te kunnen zien. Een huwelijk zit er niet in en daarom zijn de kinderen zonder ouders ondergebracht in de kolonie. Voor de komst van de koning moeten de dorpen in de vrije koloniën er op zijn best uitzien. De huisjes worden daarom wit geschilderd. Niet helemaal, slechts aan twee zijden, de voorkant en één zijkant. Alleen de zijkant die de koning ziet als hij langsrijdt. De andere zijkant hoeft niet, de koning kijkt namelijk nooit achterom. Deze gang van zaken bespaart toch maar weer mooi een paar koloniemunten!

De Jodenhoek: een levendige gemeenschap

In de grote steden wonen destijds ook veel arme Joden. Een aantal van hen wordt naar de koloniën gestuurd om hun situatie te verbeteren. Ze krijgen een apart deel van de kolonie toebedeeld, in dit geval de Jodenhoek bij Willemsoord. Op zich een gelukkige keuze, want in Steenwijk wonen dan al Joden en er is daar onder meer een synagoge en slager gevestigd. In de Jodenhoek was ook een badhuis. De Joodse kolonisten hadden op De Pol tussen 1830 en 1890 ruim zestig jaar lang een levendige gemeenschap. Er is een school die tevens dienst doet als synagoge. Voor het begraven van de overleden Joodse inwoners wordt een begraafplaats nabij deze buurt gesticht. Het gebied staat in de volksmond bekend als Jodenhoek. De begraafplaats is er nog steeds.

Historische structuur Wilemsoord en omgeving

LEGENDA

Historische Lijn elementen

- Beek
- Hooipad
- Houtsingel
- Kampenlandschap, Houtwal
- Laan
- Poel
- Weg

Historische vlak elementen

- Kolonie bebouwing
- begraafplaats
- Kampenlandschap, bos
- Heide, ontginningslandschap
- Kolonie gronden
- Bebouwing buiten de kolonie

Ondergrond:
Historisch topografische kaart 1901.

Bron: Geoportaal Overijssel

Cetekend: G.W.S.
Datum: 30-7-2019

Iedereen kan groen doen

Ook in je eigen tuin kun je zorgen dat verschillende planten en dieren het naar hun zin hebben. Je hoeft daarvoor echt geen grote tuin te hebben. We geven je een aantal tips voor een groene tuin met veel biodiversiteit.

HEET VLINDERS, BIJEN EN VOGELS WELKOM

Zorg dat er het hele jaar iets bloeit. Dan komen vlinders en bijen graag bij je overwinteren en zoeken naar nectar en stuifmeel. Ook vogels op zoek naar voedsel weten je tuin dan te vinden.

HOUD DE BODEM GEZOND

Een gezonde bodem zonder chemische middelen bevat insecten en schimmels en wormen waar vogels dol op zijn. Je planten zullen ook beter gedijen en minder snel last hebben van ziekten. Natuurlijke meststoffen en compost leveren een levende bodem op. Bedenk dat plagen een vijand hebben en pak dus niet te snel de spuitbus. Ga online zoeken naar biologische bestrijdingsmiddelen.

HOUD HET KOEL

We hebben het gemerkt, onze zomers worden steeds warmer. In een groene tuin is het zeker een aantal graden koeler dan in een tuin met veel stenen. Een kleine (fruit)boom biedt al koelte en voedsel.

BEETJE ROMMEL MAG

Ruim voor de winter niet alle blaadjes en takken op. Daartussen kunnen allerlei insecten en misschien een egel overleven. Een groene wintertuin is niet saai!

GEBRUIK GEEN GIF

Spuiten tegen bijvoorbeeld de buxusmot is niet goed voor de mezen, want zij voeren de rupsen aan hun jongen. Je hebt de vogels nodig als tuinhulp. Haal de buxus er liever uit, vanwege de schimmel die heerst. Plant een bloeiende plant voor bijen en vlinders. Klaver maakt je gazon gezond en ook vlinders en bijen zijn er blij mee. Raap een overpopulatie aan slakken in je tuin op en gooi ze in de klike. Of graaf een pot in de tuin en vul die met bier. Daar zijn slakken dol op.

VERGROEN JE OPRIT

Vervang tegels door grasbeton, waarin plantjes kunnen groeien. Of haal er enkele tegels uit en vul de plekken met lage bodembedekkers.

WATER ZORGT VOOR MEER LEVENDIGHEID

Geen ruimte voor een vijver in je tuin? Geen nood, vogels en insecten zullen al snel op een simpele waterschaal afkomen. Water maakt je tuin speels en levendig.

EEN DUURZAME TUIN

Er is veel voor te zeggen om niet te schoffelen en te spitten. Een opgeruimde tuin met veel open plekkjes is juist een uitnodiging voor onkruidzaden. Je verstoort met je geschoffeld en opruimwerk ook de grond die daardoor kan uitdrogen of je beschadigt de wortels van gewenste planten. Snoei niet te strak en niet te vroeg, het liefst aan het eind van het najaar. De tuin winterklaar maken, waarom? Bied in je tuin beschutting en voedsel!

WAT ALS JE GEEN GROENE VINGERS HEBT?

Je kunt dan toch wat doen. Haal een paar tegels weg, maak daar een kruidentuintje. Dat trekt insecten aan.

Handige websites

- [Landschapoverijssel.nl](https://www.Landschapoverijssel.nl)
- [IVN.nl](https://www.IVN.nl)
- [Natuurmonumenten.nl](https://www.Natuurmonumenten.nl)
- [Natuurvoorelkaar.nl](https://www.Natuurvoorelkaar.nl)
- [Vogelbescherming.nl](https://www.Vogelbescherming.nl)
- [Vlinderstichting.nl](https://www.Vlinderstichting.nl)
- [Natuurenmilieuoveryijssel.nl](https://www.Natuurenmilieuoveryijssel.nl)

Wil je meer doen? Heb je plannen of een idee voor het landschap? Kijk op www.duurzaamwillemsoord.nl

OPBOUW LANDSCHAP

DE KOLONIE

ONTGONNEN HEIDEGRONDEN
OUD KAMPENLANDSCHAP OP DE STUWWAL
TOEKOMST WILLEMSOORD

Historische
tekening
van de kolonie
Bron | Dorpsbelang
Willemsoord

1 Opbouw landschap

De kolonie

Hoe heeft de kolonie ons landschap bepaald?

Wat is van onze ontstaansgeschiedenis vandaag de dag nog zichtbaar in ons landschap? Het blijkt dat Willemsoord specifieke kenmerken heeft, zoals de kruising in het dorp.

Het gebied van de kolonie is duidelijk te herkennen. Het landschap is op de tekentafel gemaakt en daarna toegepast in een woest landschap. We zien dat het landschap afwijkt van de directe omgeving. Bijvoorbeeld door de kaarsrechte wegpatronen. Daar is destijds voor gekozen omdat het landschap puur functioneel is ontworpen. Het idee was dat het voor elke kolonist hetzelfde moest zijn. De huisjes stonden stijf tegen over elkaar, zodat de inwoners elkaar goed in de gaten konden houden. Er was sprake van een behoorlijke sociale controle. Alle mensen waar je 'meneer' tegen moest zeggen, woonden aan de kruising. Bijzonder aan de kruising is dat alle panden in een hoek van 45 graden op de kruising staan. Men zegt dat dit zo is gebouwd zodat 'de heeren' de kolonisten goed in de gaten konden houden. De Koningin Wilhelminalaan, de Steenwijkerweg en de Paasloregeel, het zijn de hoofdwegen van de structuur van Willemsoord.

Kruising kenmerkend voor Willemsoord

De koloniën lijken op elkaar. Maar kenmerkend voor ons dorp is de kruising waar twee lanen elkaar kruisen: het middelpunt van het dorp. Wat ook opvalt: de kerk is niet één van de gebouwen op de kruising, maar staat net iets zuidelijker. Waarschijnlijk komt dit omdat de Maatschappij van Weldadigheid als uitgangspunt heeft dat iedereen zijn eigen godsdienst mag hebben.

Paasloregeel: goed voorbeeld

De hoofdwegen zijn in de kolonietijd beplant met bomen. Waarschijnlijk vanaf het begin met eiken, maar dit is niet met zekerheid te zeggen. De oudste eiken die er nu staan zijn waarschijnlijk ongeveer 130 jaar. Een sprekend voorbeeld van een laan in de kolonie is de Paasloregeel, een smalle straat waar de eiken dicht op de weg staan. Ook de Koningin Wilhelminalaan is een goed voorbeeld.

Afscheiding met houtsingels

De akkers zijn tijdens de kolonietijd voor een deel begrensd met een houtsingel. Er was daardoor destijds een duidelijke afscheiding naar de resterende woeste gronden. Nu is die scheiding niet meer duidelijk te herkennen. Waarschijnlijk hebben er haaks op de lanen ook houtsingels gestaan om de verschillende akkers van de kolonisten van elkaar te scheiden.

De singels zorgen er ook voor dat voedingsstoffen niet wegwaaien van de schrale en pas ontgonnen gronden. Na aanleg van de drie koloniehoeves zijn de akkers samengevoegd en de houtsingels deels verwijderd.

Het landschap straalde orde, regelmatig en rust uit, eigenschappen waar het de meeste paupers aan ontbrak

Laan langs de Paasloregeel - Foto | Hermien Ramaker

Voormalige koloniegonden ten zuiden van de Koningin Wilhelminalaan - Foto | Bernard Falkena

HISTORIE EN TOEKOMST

DE KOLONIE

ONTGONNEN HEIDGRONDEN
OUD KAMPENLANDSCHAP OP DE STUWWAL
TOEKOMST WILLEMsoord

Hoe zagen de kolonie-erven er vroeger uit?

De koloniehuisjes staan strak in het gelid. De Kolonisten zijn zelfvoorzienend en dat bepaalt het beeld van het erf. Daar staan fruitbomen en er is een moestuin. En er lopen dieren rond.

Langs de door eiken en beuken begeleide lanen staan de sobere, lage koloniehuisjes, met een rieten dak strak in het gelid. Ze bestaan uit een stenen voorhuis en een houten achterhuis voor de opslag van de oogst en de huisvesting van de dieren. De verschillen tussen de boerderijtjes van de kolonisten en de woningen van de onderdirecteur, onderwijzer en opzichter zijn groot. Zij wonen in pannengedekte woningen met rijke details.

Hoe de erven er specifiek hebben uitgezien, weten we niet zeker. Maar het is vast sober, want er is weinig geld. De kolonisten zijn zelfvoorzienend en dat bepaalt het beeld van het erf. Er staan enkele fruitbomen, vruchtdragende struiken, er is een moestuin. Een grasveldje misschien, om de was te kunnen bleken in de zon. Wilde narcissen werden voor de sier gebruikt en in latere perioden werd voor de aardigheid een kleine bloementuin en een paar sierheesters geplant.

Verschillende koloniehuisen in Willemsoord

Daarnaast lopen er vaak wat dieren op het erf, zoals kippen, schapen, een koe, een geit en soms is er een bijenstal. Een hek of lage meidoornhaag zorgt ervoor dat de dieren niet in de moestuin komen. Er is een greppel als afscheiding en om het water van het erf te kunnen laten lopen.

Open erf

Het beeld van dit erf is open, niet alleen gericht op de buitenwereld, maar ook goed te zien. De landbouwgrond grenst rondom aan het erf. Strak en gelijkvormig, ongeveer drie hectare groot. Achter de koloniewoning loopt een zandpad dat evenwijdig met de weg loopt. Het vormt vooral een verbinding tussen de erven en het wandelpad naar de centrale werkplaats en de kerk. Ook kunnen de bewoners via het pad snel naar hun akker lopen waar ze moeten werken en het hooi en de gewassen van het land halen.

*De erven zagen er
vast sober uit, want de
kolonisten hadden
weinig geld*

INTERVIEW

‘De natuur
kreeg ik met
de papelel
mee’

Corrie Klarenberg - Foto | familie Klarenberg

CORRIE KLARENBERG

‘De natuur is minstens zo belangrijk als wijzelf’

Ze is geboren en getogen in Willemsoord, Corrie Klarenberg, 89 jaar. Met zichtbaar plezier vertelt ze over hoe ze is opgegroeid aan de Koningin Wilhelminalaan. “Als je ouder wordt, denk je weer meer aan vroeger. Ik zie het zo allemaal weer voor me. Mijn vader werkte voor de Maatschappij van Weldadigheid. We woonden daar heel fijn, in een boerderij, met een paar koeien, kippen, een grote moestuin en fruitbomen. Het was heel vanzelfsprekend dat ik meehielp.”

Op onze rug

“Mijn vader nam ons, vier kinderen, op zondag mee naar de heide bij de Ronde Blesse. Daar lagen we op onze rug te kijken hoe een leeuwerik opsteeg. Samen keken we door een loep naar de verschillende soorten mos. Hij leerde ons van alles over planten en dieren, de namen en zo. Hij hield zelf erg van de natuur en plantte een onbekende struik of een nieuw appelras. Ik heb nooit meer zulke lekkere appels geproefd.”

Ze herinnert zich hoe voor hun keukenraam een Gelderse roos stond. “Daar zat een keer een pestvogel in, toen het heel koud was. Heel bijzonder, ze komen uit Rusland maar alleen als het een strenge winter is. We hebben hem nooit meer gezien.” Op het erf scharrelde een paar varkens, en soms een schaap, geit of konijn. “Die kregen we dan als aardigheidje om mee te spelen.”

Doorgeven

Ook toen ze zelf eenmaal getrouwd was en kinderen kreeg, gaf Corrie haar liefde en belangstelling voor de natuur door aan haar kinderen. “We gingen altijd met onze kinderen het bos in. Ook mijn man was een natuurliefhebber. Hij heeft jaren als bosopzichter voor Het Heideveld in de Baars gewerkt, waar we heel lang hebben gewoond. En ik had ook een moestuin. Inmaken en wekken, dat deed je toen.” Ze vertelt dat ze pas nog een paar potten pruimenjam heeft gemaakt en overweegt om gedroogde appeltjes te maken. “Ik kan het niet

laten.” Ook haar eigen vier kinderen zijn met hun kinderen vaak in de natuur te vinden. Ze wandelen graag tijdens hun vakanties.

Net zo belangrijk als wijzelf

Of ze het belangrijk vindt dat mensen om de natuur geven? “Dat is zeker belangrijk. De natuur is minstens zo belangrijk als wijzelf”, antwoordt ze stellig. Ze was pas nog met haar zoon op een mooie zonnige middag bij de d’Olde Tuunderije. “Het viel me direct op hoe glooiend het daar is. Al had ik wel het idee dat er bomen zijn gekapt. Nee, ik zou nooit in de stad kunnen wonen.” Het voorjaar is een favoriet seizoen. “Er is altijd wel wat te zien, als je er maar oog voor hebt. Ik kijk altijd om me heen.” “We hadden het goed thuis, ik heb lieve ouders gehad, ze waren heel spaarzaam en deden alles zelf. Mijn vader kocht een poeziealbum voor me. Hij dichtte zelf het versje voor me.” Alle coupletten declameert Corrie tot slot uit haar hoofd.

HISTORIE EN TOEKOMST

DE KOLONIE

ONTGONNEN HEIDEGRONDEN
OUD KAMPENLANDSCHAP OP DE STUWWAL
TOEKOMST WILLEMSOORD

Rechtlijnige structuren bepalen het landschap

Houtsingels zorgen voor rechte lijnen

We hebben bekende lanen als de Koningin Wilhelminalaan en de Paasloregel die ons landschap een bepaalde structuur geven. Maar er is nog een andere lijnstructuur die bijdraagt aan het landschap: de houtsingels. Aan de achterzijde van de ontginningsgronden werden de akkers begrensd met een houtsingel. Dat zorgde voor een duidelijke afscheiding naar de resterende woeste gronden. Waarschijnlijk hebben er haaks op de lanen ook houtsingels gestaan om de verschillende akkers van de kolonisten van elkaar te scheiden. Veel van deze singels zijn verdwenen, maar langs de Paasloregel is er nog een aantal te zien, hier is er zelfs een aantal hersteld.

Nieuwe houtsingel langs de Paasloregel

Zicht op de Koningin Wilhelminalaan

HISTORIE EN TOEKOMST

DE KOLONIE
ONTGONNEN HEIDEGRONDEN
Oude Kampenlandschap op de Stuwwal
Toekomst Willemsoord

*Dankzij de
diverse landschappen
zien we verschillende
dieren en planten*

2 Ontgonnen heidegronden

Ontginning van woeste gronden

De manier waarop de kolonisten de woeste grond hebben ontgonnen is voor een deel bepalend geweest voor hoe het landschap er nu uitziet. Er is ook een rol weggelegd voor Het Heideveld.

De kolonisten beginnen met het ontginnen van de onvruchtbare woeste grond. In korte tijd brengen ze de heidegronden in de omgeving in cultuur. De systematische ontginning heeft geleid tot een landschap met een rechte lanenstructuur met daartussen de landbouwgronden die verkaveld zijn in regelmatige blokken (kamers).

Het Heideveld

De boeren in Steenwijkerwold zijn niet blij als generaal Johannes van den Bosch in 1818 het uitgestrekte heideveld daar in gebruik wil nemen voor zijn kolonie Willemsoord. Ze gebruiken die woeste gronden zelf al eeuwenlang. Ze richten daarom op 16 februari 1819 de

vereniging Het Heideveld op, om zo hun grond te beschermen tegen de dreigende annexatie door de Maatschappij van Weldadigheid. De vereniging heeft momenteel ruim 360 ha in bezit rondom Marijnenkampen, Basse, De Pol en Baars. Een deel van de opbrengsten van deze grond komt al bijna twee eeuwen ten goede aan de lokale bevolking.

Verschil

We kunnen duidelijk zien welke gronden door de kolonie en welke door het Heideveld zijn ontgonnen. De eerstgenoemde gronden volgen de structuur van de lanen, lange, rechte stroken achter de koloniewoningen. De ontginning van het Heideveld komt later op gang maar volgt de bestaande paden die al voor de kolonie door de heide lopen.

Verkaveling

De meeste verkaveling rondom Willemsoord bevindt zich dwars op de oost-west gelegen ontginningslijn. Vroeger zijn dit smalle percelen geweest. Er is ook een noord-zuid ontginningslijn, namelijk de Steenwijkerweg. Door de bouw van de drie grote koloniehoeves en de schaalvergroting in de landbouw zijn er grotere percelen ontstaan.

*Het is duidelijk te zien
welke gronden door de
Maatschappij van Weldadigheid
en welke door Het Heideveld
zijn ontgonnen*

Een rijk landschap met hoge natuurwaarden

Wat is er in onze eigen achtertuin allemaal te zien? Met ecologisch beheer kunnen we de biodiversiteit verhogen. Daar komt bij: een gezonde, gevarieerde natuur is ook voor ons een gezonde leefomgeving.

Steenwijkerland is een van de gemeenten in ons land met veel verschillende landschappen die een leefgebied vormen voor allerlei planten en dieren. Door de grote diversiteit aan landschappen zien we ook veel verschillende planten en dieren.

Wegbermen

De wegbermen bijvoorbeeld vormen een netwerk van grassen en kruiden. Nog meer variatie is mogelijk wanneer de bermen ecologisch worden beheerd. Op een aantal plekken gebeurt dit al. Dat wil zeggen: een of twee keer per jaar maaien en het maaisel afvoeren. Insecten

vinden in de berm een plek om zich voort te planten en te foerageren. De insecten zijn weer belangrijk voer voor vogels.

Bloeiende akkerranden

Vroeger waren de akkers naast de gezaaide gewassen ook rijk aan andere kruiden. Dat is niet meer het geval door het gebruik van kunstmest, schaalvergroting en een efficiëntere manier van landbouw. De ecologische waarde kunnen we voor een deel herstellen door bloemenranden aan te leggen. Een andere mogelijkheid om de biodiversiteit te verhogen is kleine natuurakkers in te zaaien met gewassen die hier vroeger voorkwamen waarbij er ook ruimte is voor akkerkruiden. Daarmee bieden we insecten, vogels en zoogdieren voedsel en een schuilplek. Verder zien we de boomkikker, kamsalamander, kauwende metselbij, paardenbloembij, ranonkelbij, kleine ijsvogelvinder, huiszwaluw, geelgors, grauwe vliegenvanger, kerkuil, das, hermelijn en veel soorten vleermuizen in en rond Willemsoord.

- 1 Das
Foto | Taco Tjalkens
- 2 Kauwende metselbij
Foto | J. Devalez
- 3 Grauwe klauwier
Foto | Jacob van de Weele
- 4 Generaal van de Boschweg achter 't Veentje
Foto | Bernard Falkena
- 5 Pad met bomenrij
- 6 Löhnslaan richting de Woldberg
Foto | Bernard Falkena

Achtergrondfoto - Singel in ontgonnen
heidelandscap ten zuiden van De Pol

HISTORIE EN TOEKOMST

DE KOLONIE
ONTGONNEN HEIDEGRONDEN
OUDE KAMPENLANDSCHAP OP DE STUWWAL
TOEKOMST WILLEMSOORD

3 Oude kampenlandschap op de stuwwal

Hoe heeft het oude landschap zich in de loop der tijd ontwikkeld?

Het oudste landschap van ons dorp ligt aan de noord- en zuidkant: in het noorden de Ronde Blesse en in het zuiden Marijenkampen. Het is al vroeg bewoond geweest. Er waren toen ook al mensen die zich op één plek vestigden en als boer werkten.

Het oude landschap toont een aantal plekken die al eeuwenlang worden bewoond. De boerenerven liggen verspreid van elkaar en hebben elk een eigen akker, kamp genaamd. Houtwallen omringen een kamp. Zandpaden verbinden de erven onderling. De bewoners verstevigen veelgebruikte paden op den duur met keien die ze aantreffen op de stuwwal. We vinden er ook nog redelijk wat kleine bosjes die in het verleden als hakhoutbosje werden gebruikt. Het geriefhout uit deze bosjes kwam de kolonisten goed van pas als brandhout en voor het maken van gereedschap, manden en klein bouw materiaal.

Weg Marijenkampen

Hakhoutbosje

Akker Ronde Blesse

Houtwallen en singels: een windscherm voor het vee

Houtwallen en singels zijn niet alleen mooi in een landschap, ze hebben ook nu nog een belangrijke functie: ze beschermen het vee tegen felle zon, wind en regen. Er zijn er tegenwoordig een stuk minder. Door grote bedrijven en machines en de komst van prikkeldraad zijn veel wallen en singels verdwenen. De houtwallen werden niet meer onderhouden en verdwenen geleidelijk, of zijn in één keer gekapt en opgeruimd.

Dassensnelweg

Jammer, want houtwallen bieden bepaalde beschermde diersoorten, zoals de das, onderdak. Dit dier leeft het liefst in een kilometers groot gebied. De houtwallen vormen voor de das een snelweg. Zo loopt hij beschermd en ongezien van het ene naar het andere voedselgebied.

OPBOUW LANDSCHAP

DE KOLONIE
ONTGONNEN HEIDGRONDEN
OUDE KAMPENLANDSCHAP OP DE STUWWAL
TOEKOMST WILLEMSOORD

4 Toekomst Willemsoord Boeren met natuur

Hoe houden we ons landschap in stand? Hoe zorgen we dat de natuur niet verder achteruit gaat? Samen met bewoners en boeren kunnen we zorgen voor meer biodiversiteit en een beter natuurbeheer.

Onze geschiedenis leeft in ons landschap. Het is een aantrekkelijk gebied met hoge natuurwaarden en een cultuurhistorische waarde. Natuurlijk zijn er in de loop der jaren dingen veranderd en hebben diverse landschapselementen een nieuwe functie gekregen. Dat kun je lezen in dit magazine.

Bedreigde natuur

Het gaat niet goed met onze natuur. We hebben minder verschillende dier- en plantensoorten. De veldleeuwerik heeft het bijvoorbeeld moeilijk. Insecten als bijen, vliegjes, vlinders en strontvliegen zien we steeds minder. Nou en, denk je misschien? Maar juist voor de veldleeuwerik zijn deze insecten voedsel. Als dit voedsel er niet is, verdwijnt deze vogel. En de insecten kunnen bepaalde plagen bestrijden. Het leven in de bodem verarmt en verdwijnt. Dieren kunnen geen nuttig werk meer doen, omdat hun leefomstandigheden niet goed meer zijn. Vervuiling, een van de oorzaken van de achteruitgang, is aan de orde van de dag.

Deze ontwikkeling dwingt ons om na te denken over hoe het anders moet. We lopen tegen de grenzen aan van wat we nog met de natuur kunnen. Dat geldt ook voor boeren die soms weinig voor hun producten krijgen. Willen we de natuur een kans geven om zich te herstellen, dan zullen we scherpe keuzes moeten maken.

Het versterken van de natuur, het landschap en het vergroten van de biodiversiteit kan alleen samen met de grondeigenaren gebeuren

Hoe krijgen we een duurzame landbouw? Het gaat kortgezegd om boeren met natuur, waarbij we de scheiding tussen natuur en landbouw opheffen. Het wordt ook wel kringlooplandbouw genoemd. Bij kringlooplandbouw komt zo min mogelijk afval vrij, is de uitstoot van schadelijke stoffen zo klein mogelijk en worden grondstoffen en eindproducten met zo min mogelijk verliezen benut. Het draagt bij aan een sterkere positie van de boer, meer waardering voor ons voedsel en meer samenwerking tussen natuur en landbouw. Op diverse plaatsen experimenteren boeren met hulp van wetenschappers, bedrijven en de overheid met kringlooplandbouw. De overheid wil dat in 2030 alle akker- en tuinbouw en veeteeltbedrijven als een kringloop functioneren.

Samen met boeren

Het landschap is de afgelopen jaren steeds intensiever gebruikt. Het heeft geleid tot voedselrijke grond, minder biodiversiteit en de uitstoot van stikstof. Er zijn door de schaalvergroting grote percelen ontstaan, die met grote machines worden bewerkt. Veel houtwallen en singels zijn daardoor verdwenen. In ons dorp is dat ook gebeurd.

In Willemsoord zijn veel agrariërs actief. Het versterken van de natuur, het landschap en het vergroten van de biodiversiteit kan alleen samen met boeren gebeuren. Zij zijn een belangrijke speler omdat ze de meeste grond bezitten. Door boeren te ondersteunen bij het onderhoud en herstel van landschappelijke elementen kunnen we ons landschap behouden.

Bloeiende akkerranden en bermen

Stel je eens voor dat we langs alle randen van de akkers en weilanden of in de bermen binnenkort weer bloemen zien bloeien en vogelgeluiden horen. Nog meer kleur en variatie in ons landschap waar we van kunnen genieten! Het is een voorbeeld van een kleine stap die we gezamenlijk met de boeren kunnen zetten.

Recreatie Trots op onze achtertuin

Ons landschap heeft veel te bieden. Het is hier heerlijk fietsen en wandelen. Hoe houden we het toegankelijk voor iedereen?

Fietsen, wandelen, dat kan allemaal prima in en rond Willemsoord. Er is voor iedereen wat wils. Het landschap biedt veel variatie. En wat willen we nog meer met drie Nationale Parken in de buurt? De inwoners zijn trots op hun achtertuin. Als koloniedorp staan we ook in de belangstelling. Ondernemers uit de recreatie- en horecasector nodigen mensen van elders graag uit om hier een paar dagen te vertoeven. Er liggen genoeg kansen om het verhaal van onze bijzondere cultuurhistorische geschiedenis, het ontstaan van de koloniën en onze unieke ligging uit te dragen.

Aanbod uitgebreid

Dit gebied meer op de kaart zetten en meer bekendheid geven, gebeurt op diverse manieren. Er zijn wandel- en fietsroutes bedacht, zoals de fietsroute 'Een Weldadig rondje'. Een prima manier om te bekijken welke sporen de geschiedenis in ons landschap heeft achtergelaten. Ook is het toeristisch aanbod uitgebreid, om jong en oud over te halen hier naartoe te komen. Recreatie is waardevol voor onze directe leefomgeving, want het houdt Willemsoord levendig en leefbaar. Ook in economisch opzicht is het van belang, sommige mensen verdienen er hun brood mee.

Nieuwe kolonie grenspaal van Willemsoord
Foto | Margreet Verbeek

*Wat past bij het DNA
van ons dorp en onze
streek?*

DNA van Willemsoord

Bij alle ontwikkelingen is het belangrijk te blijven nadenken over wat we willen met het toerisme, en op welke plaatsen. Wat is voor de inwoners aanvaardbaar? Anders gezegd: wat past bij het DNA van ons dorp en de streek? Belangrijk is de toegankelijkheid van ons landschap. Om de historie en de waarde van ons landschap te laten zien, moet het goed toegankelijk zijn voor iedereen. Gaan we bijvoorbeeld oude historische wegen en paden weer open stellen en nieuwe wandelpaden ontwikkelen? Wat wij waardevol vinden, dat mag niet verdwijnen. Willemsoord moet aantrekkelijk blijven, in de eerste plaats natuurlijk voor onszelf maar ook voor bezoekers. Zodat iedereen, ook de toekomstige generatie, ervan kan genieten.

INTERVIEW

‘In de tweeëneenhalf jaar dat we hier wonen heb ik 275 verschillende soorten dieren in onze tuin geteld’

Natuurfotograaf Willem-Jan Hoeffnagel

WILLEM-JAN HOEFFNAGEL

‘Laten we ons landschap onderhouden en herstellen’

Willem-Jan is een actieve natuurliefhebber. Hij is er vaak te vinden, in de Weerribben bijvoorbeeld om libellen te tellen in opdracht van de Vlinderstichting en Staatsbosbeheer. “Dat is zo mooi, ik mag op plekken komen waar anderen dat niet mogen en ik hoef alleen maar de gegevens in de computer te zetten.” Hij zit in het bestuur van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, houdt presentaties en geeft cursussen. En hij maakt prachtige natuurfoto's, van vogels en insecten.

Bijzonder: een houtsnip

Een verrekijker en fototoestel liggen in de woonkamer binnen handbereik. Dieren tellen doet hij in zijn eigen tuin. “Wist je dat ik hier in de tweeëneenhalf jaar dat ik hier woon 275 soorten dieren heb geteld? In de zogeheten Jaarrond Tuin Telling tel je wat je maximaal tegelijkertijd in een week van één soort ziet. We hebben hier bos- en stadsvogels. Ik heb de houtsnip gezien, dat is heel bijzonder en de appel- en goudvink. Maar ook zes spreeuwpaartjes en staartmezen die onder onze zonnepanelen zaten”, zegt hij enthousiast. “Heel

verbaasd waren we toen er een ringslang op onze oprit lag. Een raadsel waar die vandaan kwam.”

Woeste tuin

“We laten de tuin een beetje woest. We streven naar maximale dierlijke biodiversiteit in onze tuin, zoveel mogelijk verschillende dieren. We verzamelen zaden, gooien deze in de tuin en laten alles gewoon groeien, ook al vinden we sommige planten misschien niet zo mooi. Schoffelen en bemesten is niet goed, dat trekt juist onkruid aan want onkruid houdt van een verstoorde en voedselrijke grond. Bladeren laten we ook zoveel mogelijk liggen, dat is goed voor larven, spinnen en insecten.”

Aantrekkelijk landschap

Vanuit Ankeveen, 't Gooi, is Willem-Jan met zijn vrouw Rietje naar Steenwijkerwold verhuisd. “Ik ben op mijn zestigste gestopt met werken en dacht: wat ga ik nu nog doen? Dit is een oude droom die is uitgekomen. Een groot, vrijstaand huis, met een flinke tuin.” Willem-Jan vindt de variatie in en rondom Willemsoord aantrekkelijk. “Al die glooiingen.

Als we fietsen zeg ik weleens gekscherend tegen Rietje: We hadden hier nooit moeten gaan wonen, al die steile heuvels.”

Hagen zijn belangrijk

Ook de hagen die lijnen trekken in het landschap bekoren hem. “Ze zijn heel bepalend voor ons culturele landschap. Sommigen zien er goed onderhouden uit en zijn aaneengesloten. Soms zie je dat ze niet goed onderhouden worden en dat er gaten zijn. Er vindt geen verjonging meer plaats en dan is de kans groot dat zo'n haag op den duur helemaal verdwijnt. Dat is jammer, want ze zorgen voor een afwisselend beeld en zijn belangrijk voor de biodiversiteit en als corridor, als verbindingsweg voor bijvoorbeeld vleermuizen.”

Achteruitgang natuur

De achteruitgang van de biodiversiteit gaat Willem-Jan aan het hart. “Het verbaast me hoe weinig mensen weten hoe in de natuur alles met elkaar verbonden is, hoe planten en dieren met elkaar samenhangen.”

Het landschap van Willemsoord in de toekomst

Willemsoord heeft een uniek verhaal en een unieke ligging. In de omgeving liggen een glooiend kleinschalig landschap, een open weidelandschap, een moerasgebied, een landgoed met bosgebieden en daarin ligt centraal een cultuurhistorisch dorp. Duurzaam Willemsoord wil de kenmerken van deze landschappen graag behouden en versterken, samen met andere functies die plaatsvinden. Wonen, landbouw, natuur, duurzame energieontwikkeling en recreatie zijn hiervan de belangrijkste. Een aantal inwoners van Willemsoord heeft samen met de Stichting Duurzaam Willemsoord, gemeente Steenwijkerland, Landschap Overijssel en de provincie Overijssel gezocht naar manieren om dit landschap in de toekomst ook daadwerkelijk in stand te houden. De landschapselementen vormen de verbindende schakel of kader waarbinnen deze activiteiten plaatsvinden. Wij willen inwoners ook vragen en stimuleren om samen het landschap te behouden.

Akkerrand

Wij willen inwoners vragen en stimuleren om samen het landschap te behouden

Wat je zelf kan doen:

Op je eigen erf

Voor alle erven in het buitengebied is de mogelijkheid om structuurelementen op het erf aan te leggen of te herstellen. Dit zijn bijvoorbeeld heggen en hagen, fruitbomen of een poel. Hiervoor is gekozen omdat wij de structuur van met name de kolonie-erven in Willemsoord dusdanig belangrijk vinden dat we hier een eenmalige bijdrage voor willen geven. 90% van de kosten hiervoor wordt vergoed. In de praktijk betekent dat dat het plantmateriaal en ander materiaal wordt vergoed, en dat je zelf de bomen of hagen aanplant. Belangrijk is wel dat de soorten planten passend zijn in de omgeving. Het beheer van deze elementen op het erf voer je zelf uit.

Aanleg en herstel van landschappelijke structuren en elementen

Voor alle andere landschapselementen in Willemsoord en omgeving is deze vergoeding ook beschikbaar. Aangezien het hierbij vaak om andere werkzaamheden gaat dan op het erf, kan hier de 10% die niet wordt vergoed in eigen werk, worden bijgedragen, of door een financiële bijdrage. Voor deze elementen geldt de voorwaarde dat je een overeenkomst aangaat voor het langjarig beheer, zodat de elementen ook in de toekomst behouden blijven. Ook de aanleg van een akkerrand, bloemenweide of natuurakker behoort tot de mogelijkheden.

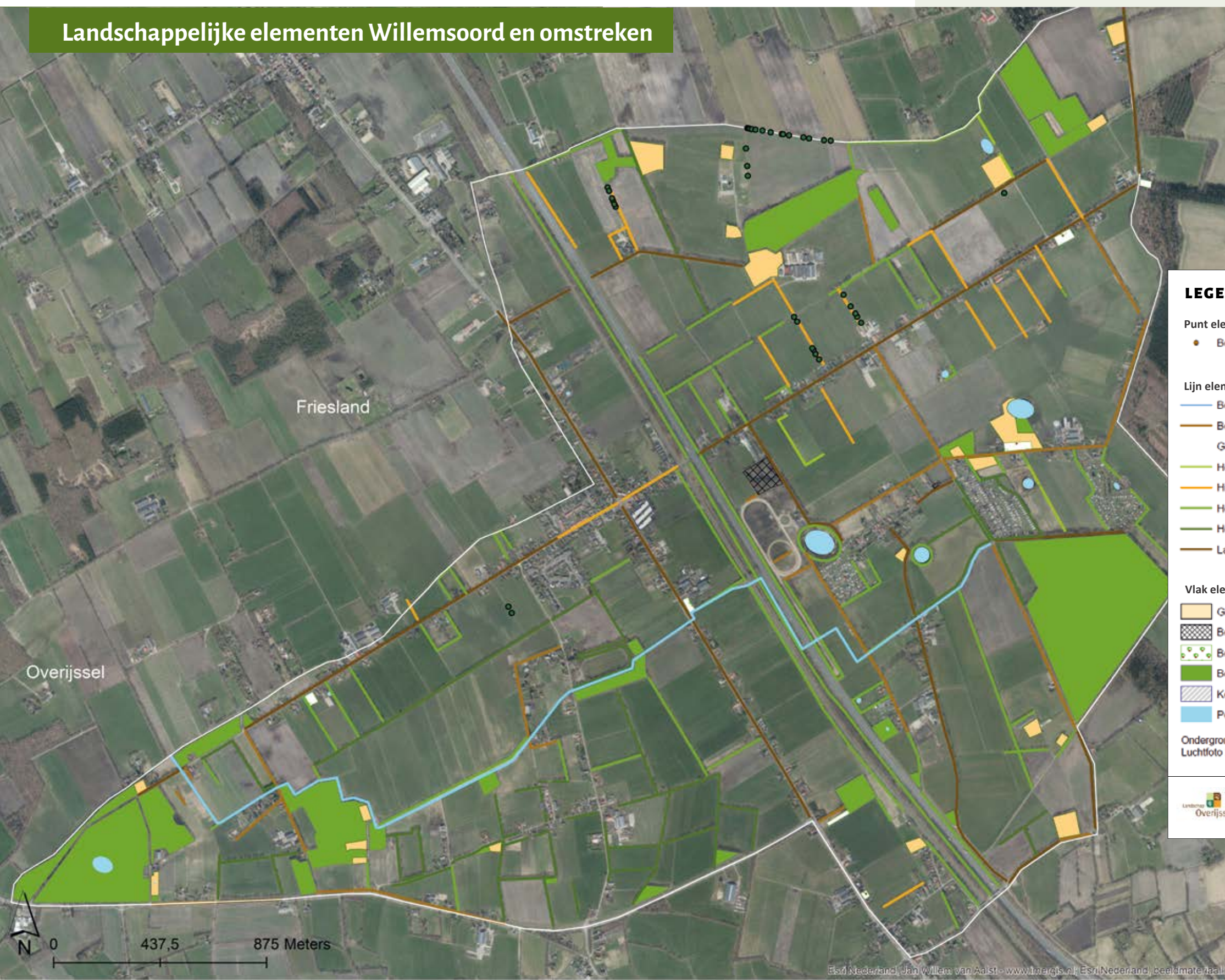

Pingo Ruïne het Koningsveentje

OPBOUW LANDSCHAP

DE KOLONIE
ONTGONNEN HEIDGRONDEN
OUDE KAMPENLANDSCHAP OP DE STUWWAL
TOEKOMST WILLEMSOORD

Landschappelijke elementen Willemsoord en omstreken

LEGENDA

Punt elementen

- Boom

Lijn elementen

- Beek
- Bomenrij
- Gebiedsgrens
- Heg
- Historische structuur
- Houtsingel
- Houtwal
- Laan

Vlak elementen

- Groen erf
- Begraafplaats
- Boomgaard
- Bos
- Kerk
- Poel

Ondergrond:
Luchtfoto 2018

Cetekend: C.W.S.
Datum: 30-7-2019

Voor landschappelijke elementen kun je een beheerovereenkomst met de stichting Duurzaam Willemsoord aangaan

Beheerovereenkomst voor landschappelijke elementen

Voor alle landschappelijke elementen die op de kaart staan kun je een beheerovereenkomst met de stichting Duurzaam Willemsoord aangaan. Er is een aantal opties voor dit beheer.

- Je kunt een overeenkomst sluiten waarbij een deel van de kosten wordt vergoed. De looptijd van deze overeenkomst bedraagt 15 jaar. Je kunt dit werk zelf uitvoeren of laten doen door een aannemer.
- Een andere mogelijkheid is dat vrijwilligers van de stichting het beheer uitvoeren. Het werk moet daarvoor dan wel geschikt zijn. Op dit moment is 50% van de vergoedingen geregeld. We zoeken nog naar andere vormen van financiering.

Wat zoeken wij?

INZET

Wij vragen tijd van mensen. We zoeken voor diverse werkzaamheden vrijwilligers die handwerkzaamheden kunnen en willen uitvoeren. Een aantal keer per jaar kunnen zij buiten werken aan houtwallen, houtsingels, hakhoutbosjes, boomgaarden of andere elementen. Ook bieden wij waar nodig een inhoudelijke cursus aan om kennis op het gebied van landschapsbeheer te vergroten. Ook zijn wij op zoek naar organisatietalent. Vanuit de stichting Duurzaam Willemsoord wordt dit geregeld, maar hierbij is alle hulp welkom. Tot slot zoeken wij naar vrijwilligers met inhoudelijke kennis die mensen willen adviseren over aanleg, herstel en onderhoud van de landschappelijke elementen.

LOCATIES

Wij zoeken locaties voor het aanleggen, herstellen en beheren van elementen. Dit geldt voor zowel erven als landschappelijke elementen. Ben je dus toe aan een nieuwe haag, of kom je niet toe aan het beheer van de houtwal? Dan bieden wij je de mogelijkheid om deel te nemen.

GELD

Voor het beheer van de landschappelijke elementen is 50% van de financiering geregeld. Ons streven is echter om dit binnen 5 jaar naar 80% te verhogen.

Geïnteresseerd of advies nodig?

Kijk dan op www.duurzaamwillemsoord.nl

Je kunt je daar ook aanmelden als vrijwilliger.

NAJAARSMIST

Het landschap dat, nu stilte en avond dalen,
In lage, lichte nevelen verdwijnt,
Is als de hemel, waar de herfstmaan schijnt
Door wolken heen, waarachter sterren stralen.

De duistre hoeven, door het land verspreid,
En langs den kouden weg de lege bomen

Gaan in den mist teloor. De harten stromen
Vol van het najaar en zijn eenzaamheid.

J.C. Boem (1887 – 1966)

Jacques Bloem was een Nederlandse dichter en ligt begraven in Paasloo.

